

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ
НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В СУСПІЛЬСТВІ**

**Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Виконала: здобувачка 2 курсу
07-211М групи
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Світлана ДУМІК

Керівник: к.пед. н., доцент
Володимир ГУРІЧ

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти соціальної адаптації дітей в суспільстві	8
1.1 Сутність соціальної адаптації дітей як технології соціальної роботи	8
1.2 Роль сім'ї в розвитку адаптаційних можливостей дітей до нових умов соціального середовища в період збройного конфлікту в країні.....	15
РОЗДІЛ 2. Технологічні особливості соціальної адаптації дітей в суспільстві: вплив родини	20
2.1 Опис соціального проєкту Центру соціальної адаптації дітей «Безпечний простір»	20
2.2 Пропозиції щодо покращення соціальної адаптації дітей та членів родин до нових умов соціуму в період воєнного стану.....	32
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41

ВСТУП

Актуальність дослідження. Військові дії часто призводять до переміщення населення, внаслідок чого діти можуть зазнавати стресу, тривоги, депресії та посттравматичного стресового розладу, можуть втратити своїх друзів, школу й звичне оточення. Це створює бар'єри для нових соціальних контактів і взаємодії.

Соціальна адаптація дітей є важливим процесом, що визначає здатність дітей функціонувати в суспільстві, розвиватися та брати участь у соціальних відносинах. У сучасному світі, де постійно відбуваються зміни, діти стикаються з багатьма викликами: соціальні зміни, економічні труднощі, міграційні процеси, політичні конфлікти та інші явища, що впливають на їхнє життя. Соціальна робота, як професійна діяльність, спрямована на підтримку дітей у процесі адаптації до нових умов, є ключовим інструментом забезпечення їх благополуччя.

Соціальна адаптація дітей під час військового конфлікту є критично важливим аспектом, який потребує уваги з боку соціальних працівників, психологів, педагогів та суспільства в цілому. Війна створює унікальні виклики для розвитку дітей, які можуть вплинути на їхнє психологічне, емоційне та соціальне благополуччя. соціальна адаптація дітей у умовах військового конфлікту є необхідною умовою для їхнього благополуччя та розвитку. Суспільство, в свою чергу, має вжити активних заходів для забезпечення підтримки дітям, які пережили війну, щоб допомогти їм стати адаптованими і впевненими членами суспільства.

Наукова розробленість піднятої проблеми відображає глибоке зацікавлення вчених з різних галузей, включно з психологією, соціологією та педагогікою. Дослідження в цій сфері ґрунтуються на багатьох теоріях і підходах, що стосуються розвитку особистості, соціального виховання та адаптаційних процесів у дітей. Це

підтверджують наукові розвідки О. Бойко, О. Зінченко, Н. Коляди, Н. Левченко, М. Лукашевича, І. Миговича, Т. Семигіної, О. Сільвестрової, О. Полянничко, А. Кирилук, В. Кузьміна, О. Агаркова, І. Трубавіної, А. Капської, І. Пеші, О. Міхеєвої, М. Соляник та багатьох інших. Сукупність наукових підходів до дослідження соціальної адаптації дітей створює глибоке теоретичне підґрунтя, необхідне для розробки ефективних моделей соціальної роботи. Хоча проблему досліджували багато науковців, сучасний соціокультурний контекст, зокрема питання адаптації дітей у складних умовах (міграція, військові конфлікти), вимагає розробки нових підходів та адаптації вже існуючих моделей до актуальних потреб дітей і їх родин, це й окреслило вибір теми дослідження «Вплив сімейного виховання дітей на їх соціальну адаптацію в суспільстві».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційну роботу виконано в межах наукової теми кафедри філософії, соціології та соціальної роботи «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему кваліфікаційної роботи обговорено й затверджено на засіданнях кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол від 11.09.2023 р. № 1, від 02.09.2024 р. №1) та затверджено наказом по університету.

Мета дослідження – розглянути сутність соціальної адаптації дітей завдяки сімейному вихованню як технології соціальної роботи, розробити соціальний проєкт Центру соціальної адаптації дітей «Безпечний простір» й надати пропозиції щодо покращення соціальної адаптації дітей та членів родин до нових умов соціуму в період воєнного стану.

Завдання дослідження:

- висвітлити сутність соціальної адаптації дітей як технології соціальної роботи;
- розкрити роль сім'ї в розвитку адаптаційних можливостей дітей до нових умов соціального середовища в період збройного конфлікту в країні;
- розробити соціальний проєкт Центру соціальної адаптації дітей «Безпечний простір»;
- запропонувати пропозиції щодо покращення соціальної адаптації дітей та членів родин до нових умов соціуму в період воєнного стану.

Об'єкт дослідження – соціальна адаптація дітей.

Предмет дослідження – особливості процесу соціальної адаптації дітей в суспільстві під впливом сімейного виховання.

Методи дослідження. Використання під час дослідження комплексного підходу з різними методами дослідження, зокрема, *огляд наукових публікацій* (для вивчення теоретичних основ, концепцій і моделей, що стосуються впливу сімейного виховання на соціальну адаптацію дітей, аналіз наукових статей, книг, дисертацій, що досліджують цю тематику); *спостереження* (вивчення поведінки дітей у природних умовах, щоб зрозуміти, як стиль виховання впливає на їхні соціальні взаємодії); *кейс-метод як вивчення конкретних випадків* (детальне вивчення окремих сімей або дітей, які проходять через різні етапи соціальної адаптації, з метою виявлення специфічних аспектів впливу сімейного виховання) дозволило детально проаналізувати вплив сімейного виховання на соціальну адаптацію дітей, отримати різнобічну інформацію та зробити обґрунтовані висновки для практики соціальної роботи.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в комплексному дослідженні сутності процесу соціальної адаптації дітей

та особливостей сімейного виховання, що сприяють формуванню адаптаційних можливостей дітей у соціальному середовищі; здійснено спробу адаптації теоретичних положень до сучасного соціального контексту, що враховує новітні виклики, пов'язані з необхідністю адаптації дітей у змінному соціальному середовищі; розроблено соціальний проєкт Центру соціальної адаптації дітей «Безпечний простір»; запропоновано пропозиції щодо покращення соціальної адаптації дітей та членів родин до нових умов соціуму в період воєнного стану.

Практична значущість роботи полягає в тому, результати дослідження (розроблений соціальний проєкт Центру соціальної адаптації дітей «Безпечний простір» та надані рекомендації для покращення соціальної адаптації дітей та членів родин до нових умов соціуму в період воєнного стану) допоможуть батькам, соціальним працівникам, психологам, педагогам, а також державним і громадським організаціям ефективніше підтримувати дітей, що переживають травматичні події, пов'язані з війною. Зокрема: запропоновані рекомендації та методичні матеріали можуть бути використані у навчальних закладах, реабілітаційних центрах та інших установах для адаптації дітей до мирного життя, стабілізації їх емоційного стану та розвитку навичок саморегуляції; результати дослідження можуть лягти в основу стратегій, орієнтованих на підтримку родин з дітьми в умовах війни, сприяючи формуванню національних програм соціальної адаптації, які враховуватимуть особливості сімейного виховання в кризовий час. Загалом, робота має значення для підвищення якості соціальної підтримки дітей, які пережили травми війни, і сприяє розвитку їхніх адаптаційних можливостей через вдосконалення сімейного виховання та посилення соціальних ініціатив.

Апробація результатів дослідження. Одержані результати дослідження було розглянуто та обговорено на засіданнях кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол від 11.09.2023 р. №1, від 02.09.2024 р. №1) та під час попереднього захисту роботи. Результати дослідження стали предметом доповіді під час I Регіональної науково-практичної конференції «Теорія та практика соціальної роботи: досвід, сучасний стан, стратегії» для здобувачів вищої освіти та молодих науковців (03-04 грудня 2024 року, м. Івано-Франківськ). Апробацією результатів дослідження стало оформлення та подання до електронного збірника «Магістерські студії» авторської наукової публікації:

1. Думік С. Психологія кризових станів особистості підлітків.
Магістерські студії: електронний альманах. 2024. Вип. XXIV. С. ____.

Структура кваліфікаційної роботи: вступ, два розділи, чотири підрозділи та список використаних джерел. Текст містить одну таблицю. Основний текст кваліфікаційної роботи розміщено на 40 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ В СУСПІЛЬСТВІ

1.1 Сутність соціальної адаптації дітей як технології соціальної роботи

«Будь-який соціальний суб'єкт, незалежно від ступеня складності, протягом усього свого життя неодноразово стикається з ситуаціями, коли руйнується усталена і звична для нього модель життєдіяльності, рвуться сформовані соціальні зв'язки і відносини і з різним ступенем глибини змінюється соціальне середовище його життєдіяльності. У таких обставинах суб'єкту необхідно не тільки звикнути, адаптуватися до нових умов існування, але і повернути втрачені соціальні позиції, відновити фізичні, емоційні та психологічні ресурси, а також важливі і значущі для суб'єкта соціальні зв'язки і відносини. Інакше кажучи, необхідною умовою успішної та ефективної соціальної підтримки людини або групи є відновлення їх соціально і особистісно значущих якостей і характеристик і подолання ситуації соціальної та особистісної недостатності» [36].

«На сьогодні в науці накопичено великий обсяг концепцій соціальної адаптації. Різні підходи до розуміння сутності цього процесу наведено у класичних концепціях, у межах структурного функціоналізму та системного підходу, символічного інтеракціонізму, а також у ряді інших теорій, які будуть розглянуті в нашому дослідженні. Однак, з урахуванням накопиченого досвіду, одним з актуальних питань залишається пізнання специфіки процесу соціальної адаптації, уточнення ролі суб'єкта й об'єкта, аналіз структури, механізмів і факторів адаптації» [3].

«Поняття «адаптація» (від лат. пристосування) використовують у час у багатьох областях пізнання біології, філософії, соціології, соціальної психології, етики, педагогіці та інших. Фактично вивчення цієї проблеми лежить з кінця різних галузей знання і набутий є найважливішим, перспективним підходом в комплексному вивченні людини» [37].

Сільвестрова О. подає наступне визначення соціальної адаптації, стверджуючи, що це «коригування індивідуальної та групової поведінки відповідно до пануючої системи норм і цінностей у певному суспільстві, класі чи соціальній групі. Під адаптацією розуміється такий стан коригування між організмом чи соціальною групою та її оточенням, сприятливий для існування та зростання, або процес, за допомогою якого така єдність виникає та продовжує існувати у цьому сприятливому відношенні. Соціальна адаптація відбувається в процесі соціалізації, а також за допомогою механізмів соціального контролю, які включають соціальний тиск та державне регулювання. Соціальна адаптація стає набуває більшого значення у періоди стрімких соціальних змін., які впливають на важливі аспекти життя протягом порівняно короткого періоду часу. Такі зміни включають міграцію, вікові зміни, стрімкий розвиток промисловості та значні переміщення населення з села до міста» [23].

Визначаючи види адаптації, Сільвестрова О. наголошує, що «навколишнє середовище є як фізичним, або матеріальним, так і соціальним, або духовним. Адаптація може бути пасивною або активною. Пасивна фізична адаптація включає біологічну еволюцію та її соматичні зміни. Пасивна духовна адаптація включає психічний розвиток під тиском соціальних інститутів, таких як мова, право та освіта. Під активною адаптацією розуміється цілеспрямована зміна організму чи групи відповідно до його середовища, або перетворення середовища, щоб зробити його сприятливим для життя. Активна

духовна адаптація включає цілеспрямоване пристосування особистості до свого духовного середовища, як це впливає з роботи вчителів та соціальних реформаторів» [23].

Лукашевич П. стверджує, що «соціальну адаптацію слід розглядати як завершальний, підсумковий етап адаптації людини загалом, що ґрунтується на попередніх етапах біологічної та психологічної адаптації» [15].

«У широкому аспекті під адаптацією розуміють будь-які взаємодії індивіда та середовища, у яких відбувається узгодження їх структур, функцій та поведінки. Адаптація сприймається як спосіб зв'язку особи і макросоціуму, підкреслюється зміна суспільного становища людини, придбання новому соціальному ролі, тобто. адаптація співвідноситься з соціалізацією. Адаптація у вузькому, соціально-психологічному, значенні – це процес входження особистості малу групу, засвоєння нею сформованих норм, відносин, заняття певного місця у структурі відносин між її членами» [37].

«До основних форм адаптаційної поведінки можна віднести: – конформізм або підпорядкування суб'єкта середовищу, коли він повністю виконує нові вимоги, що пред'являються до нього; – інновація або оновлення суб'єктом середовища, коли освоєння середовища здійснюється суб'єктом через певні зміни його окремих сторін, властивостей і характеристик; – зовнішня благопристойність або ритуалізм, при якій адаптація суб'єкта до середовища відбувається через зовнішнє слідування вимогам, пред'явлених до нього; при цьому власні, внутрішні мотиви і цілі суб'єкта можуть і не збігатися з аналогічними характеристиками його нового соціального оточення; – «втеча» суб'єкта від середовища, його самоізоляція або ретритизм; така форма поведінки обирається суб'єктом, найчастіше, при недостатності його власних соціальних і особистісних ресурсів для подолання стадії адаптаційного

шоку або коли власні цілі та інтереси суб'єкта принципово не збігаються і не можуть співпасти з аналогічними характеристиками середовища; – перетворення суб'єктом середовища або бунт, коли суб'єкт прагне повністю перетворити середовище відповідно до своїх уявлень про нього» [23].

«Адаптація займає істотне місце у змісті соціальної роботи. Вона характеризує, з одного боку, процес взаємодії об'єкта соціальної роботи з соціальним середовищем, а з іншого – є відображенням певного результату соціальної роботи, який може виступати критерієм її ефективності. Тому розуміння сутності адаптивних процесів, їх механізму – необхідна умова професіоналізму соціального працівника. Адаптивні процеси забезпечуються відповідною технологією» [36].

«Залежно від об'єкта соціальної адаптації, можна виділити деякі її види: 1. *Функціональна*, що являє собою пристосування суб'єкта до нового соціального середовища через освоєння і виконання нових соціальних функцій. Наприклад, адаптація дитини до школи можлива, в тому числі, і через освоєння нею функціональних обов'язків учня. 2. *Організаційна*, пов'язана з освоєнням і пристосуванням суб'єкта до нових організаційних структур, до нової системи соціальної або внутрішньогрупової стратифікації. Прикладом може бути освоєння людиною ієрархічних відносин в новому для неї колективі. 3. *Ситуативна*, що являє собою зовнішнє пристосування суб'єкта до нових умов існування і життєдіяльності. Даний вид соціальної адаптації можна спостерігати, коли суб'єкт починає пристосовуватися до середовища через виконання деяких його вимог, правил і норм» [23].

Соціальна адаптація дітей є складним і багатовимірним процесом, який охоплює різні аспекти: психологічний, соціальний, культурний та економічний. Це процес пристосування дитини до умов соціального середовища, в якому вона опиняється, а також до нових соціальних ролей, норм і цінностей. Соціальна адаптація дітей відбувається під

впливом багатьох чинників, таких як сім'я, школа, суспільні інституції та державні програми підтримки.

Основні етапи соціальної адаптації дітей:

1. ознайомлення та первинна адаптація, коли дитина стикається з новим середовищем, зокрема в школі, новому колективі, новій культурі;
2. соціальне інтегрування, на цьому етапі дитина активно включається в соціальні процеси та починає виконувати соціальні ролі;
3. соціальне закріплення, дитина приймає нові соціальні норми та правила, стає повноправним членом суспільства.

Соціальна робота з дітьми включає технології в процесі соціальної адаптації, що спрямовані на надання допомоги у вирішенні їх соціальних, психологічних та емоційних проблем. Основна мета соціальної адаптації дітей як технології соціальної роботи полягає в тому, щоб забезпечити їм можливість повноцінно включатися у життя суспільства, приймати його правила та формувати відповідну поведінку.

Основні принципи соціальної адаптації дітей:

- *індивідуальний підхід* – кожна дитина потребує індивідуальної уваги та підбору відповідних методів роботи, враховуючи її психологічні особливості, соціальне оточення та життєвий досвід;
- *комплексність* – у процесі соціальної адаптації важливо працювати не лише з дитиною, а й з її оточенням: сім'єю, школою, соціальними групами;
- *активна участь дитини* – соціальна адаптація повинна здійснюватися з урахуванням активної участі дитини в процесі, розвитку її самостійності та відповідальності.

Методи соціальної роботи з дітьми в процесі соціальної адаптації варіюються залежно від конкретних обставин, у яких

знаходиться дитина, її потреб та можливостей. Серед них можна назвати:

1. інформаційно-просвітницькі методи – включають проведення занять, тренінгів та консультацій, спрямованих на формування у дітей необхідних знань і навичок для успішної інтеграції в суспільство;
2. методи індивідуальної роботи – спрямовані на вирішення особистих проблем дитини, включають консультації, психологічну підтримку, коучинг;
3. соціально-психологічні методи – групові форми роботи, такі як групи підтримки, психодіагностика, арт-терапія, що допомагають дітям висловити свої почуття та переживання, зменшити рівень стресу;
4. методи соціального впливу – робота з оточенням дитини, включаючи родину, освітні заклади та інші соціальні інститути.

Форми соціальної роботи з дітьми у процесі соціальної адаптації бути різноманітними залежно від мети і завдань, які ставляться перед фахівцями. Найпоширенішими формами є: **індивідуальна робота з дитиною** (включає особисті консультації, психосоціальну допомогу, підтримку в навчанні), **групова робота** (тренінги, тематичні заняття, робота в групах підтримки), **робота з родиною** (є важливим аспектом, оскільки сім'я є основним соціальним середовищем дитини. Соціальні працівники можуть працювати з родиною для покращення відносин та підтримки дитини).

Соціальна адаптація дітей в контексті різних груп полягатиме у тому, що особливу увагу слід приділити соціальній адаптації вразливих груп дітей: дітей-сиріт, дітей з особливими потребами, дітей з сімей мігрантів або військовослужбовців. Для кожної з цих груп потрібні спеціальні підходи та технології роботи, що враховують їхні специфічні потреби.

Соціальна адаптація дітей набула особливої актуальності в умовах війни, коли діти стикаються з низкою серйозних викликів: втрата стабільності, небезпека, вимушене переміщення, втрата домівки або рідних. Такі обставини призводять до психологічної травматизації, що ускладнює їхнє подальше повернення до нормального життя та взаємодію з соціумом. В умовах воєнного стану потреба в соціальній адаптації дітей стає критичною, оскільки без належної підтримки і спеціалізованих програм діти можуть переживати тривале емоційне напруження, яке впливає на їхній розвиток і майбутнє.

Соціальна адаптація як технологія соціальної роботи має на меті створення сприятливих умов для відновлення психологічного стану дітей, забезпечення їм підтримки у процесі інтеграції до нових соціальних умов. Програми адаптації дають можливість навчити дітей справлятися з пережитим стресом, формувати нові соціальні навички, а також взаємодіяти з оточуючими в умовах нового середовища. Це сприяє відчуттю безпеки та стабільності, дає дітям необхідні ресурси для психологічного зростання та соціальної впевненості.

Соціальна адаптація є ключовим аспектом забезпечення благополуччя дітей під час війни. Вона спрямована не тільки на подолання негативних наслідків пережитого, але й на забезпечення довготривалої психологічної стійкості та здатності до повноцінної інтеграції в суспільство.

Таким чином, соціальна адаптація дітей є ключовою складовою соціальної роботи, спрямованої на забезпечення гармонійного розвитку особистості в умовах сучасного суспільства. Використання комплексних методів і форм соціальної роботи дозволяє ефективно вирішувати проблеми дітей та сприяти їх інтеграції в соціум. Соціальна адаптація дітей як технологія соціальної роботи повинна постійно вдосконалюватися відповідно до нових викликів, з якими стикаються діти в сучасному світі.

1.2 Роль сім'ї в розвитку адаптаційних можливостей дітей до нових умов соціального середовища в період збройного конфлікту в країні

Період збройного конфлікту завжди супроводжується глибокими соціальними змінами, які торкаються всіх верств населення, особливо вразливих категорій, таких як діти. В умовах війни діти стикаються з багатьма викликами: втрата звичного соціального середовища, психологічна травматизація, переселення, розлука з батьками або втрата членів родини. У цей час роль сім'ї у розвитку адаптаційних можливостей дітей стає особливо важливою, адже саме родина залишається основним джерелом підтримки, захисту та формування базових механізмів адаптації до нових умов соціального середовища.

Сім'я, як основний соціалізуючий інститут, завжди була головним соціальним інститутом, що впливає на формування особистості дитини. В умовах стабільності сім'я відіграє ключову роль у розвитку соціальних навичок, емоційної стабільності та моральних орієнтирів. Однак у період збройного конфлікту ця роль посилюється, оскільки зовнішні умови соціалізації (школа, громадські інституції, соціальні зв'язки) можуть бути порушені або зруйновані.

Основними функціями сім'ї, що сприяють розвитку адаптаційних можливостей дитини під час кризи, є: емоційна підтримка, соціальне моделювання, збереження звичних сімейних ритуалів та традицій.

Емоційна підтримка. Сім'я є головним джерелом емоційної безпеки для дитини. Під час війни, коли стрес і страх за майбутнє домінують у суспільстві, здатність батьків забезпечити емоційну стабільність стає вирішальною. Родина забезпечує дитині емоційну безпеку, яка є основою для успішної адаптації. Діти, які отримують від батьків тепло, розуміння та підтримку, значно легше переносять стресові ситуації, викликані війною та переселенням. Емоційний зв'язок з

батьками дозволяє дитині зберігати внутрішню стабільність та відчуття безпеки.

Соціальне моделювання. Батьки та інші члени сім'ї є прикладами для дитини, демонструючи, як правильно реагувати на стресові ситуації. Якщо сім'я виявляє стійкість і адаптивність, це допомагає дитині вчитися, як впоратися з труднощами. Діти активно переймають поведінкові моделі від батьків. У складних умовах війни батьки стають прикладом для того, як справлятися зі стресом, страхом і невизначеністю. Якщо батьки демонструють стійкість і адаптивні стратегії, діти швидше вчаться ефективно реагувати на зміну соціальних обставин.

Збереження звичних ритуалів та традицій. Важливим аспектом соціалізації є ритуали, які допомагають дитині відчувати стабільність і безпеку. Сімейні традиції, навіть в умовах війни, можуть стати опорою для дитини та засобом підтримки її адаптаційних можливостей. Збереження сімейних ритуалів, навіть у нових умовах, є важливим фактором адаптації дитини. Ритуали та сімейні традиції створюють відчуття стабільності та передбачуваності, що допомагає дитині знижувати тривожність і будувати нові соціальні зв'язки у новому середовищі.

Фактори, що впливають на адаптаційні можливості дітей під час конфлікту. У період збройного конфлікту дитина може втрачати звичні механізми адаптації через руйнування звичного способу життя. Однак низка факторів може сприяти або перешкоджати її здатності адаптуватися до нових умов. На успішність адаптації дитини до нового соціального середовища впливають декілька факторів, пов'язаних із станом родини: психологічний стан батьків, здатність батьків створити стабільне середовище, взаємодія з родиною та близькими, економічна ситуація та ресурси сім'ї, підтримка родини соціальними інституціями.

Психологічний стан батьків. Психологічний стан батьків безпосередньо впливає на дитину. Якщо батьки можуть контролювати свої емоції, зберігати спокій та оптимізм, діти також краще адаптуються до важких обставин. Навпаки, якщо в сім'ї панує тривога та паніка, це збільшує стрес у дитини та послаблює її адаптивні можливості. Психічне та емоційне благополуччя батьків є вирішальним для розвитку дитини в період кризи. Якщо батьки самі перебувають у стані стресу чи депресії, це відразу впливає на дитину, підвищуючи її рівень тривожності. Соціальні служби та психологи повинні надавати підтримку як дітям, так і батькам, щоб мінімізувати негативні наслідки таких станів.

Здатність батьків створити стабільне середовище. Важливою умовою адаптації є стабільність сімейного середовища. Навіть в умовах переселення або зміни житлових умов батьки можуть створювати почуття стабільності через збереження сімейних зв'язків, ритуалів та позитивних комунікативних практик.

Взаємодія з родиною та близькими. Підтримка від ширшого кола родичів та друзів також є важливим фактором адаптації. Родинні мережі можуть забезпечувати додаткову емоційну і матеріальну підтримку, що дозволяє дитині відчувати себе менш ізольованою у нових умовах.

Економічна ситуація та ресурси сім'ї. Фінансова стабільність та доступ до ресурсів значно полегшують процес адаптації дітей до нових умов. Якщо родина має доступ до житла, освіти, медичних послуг та підтримки, це створює основу для нормального розвитку дитини в новому соціальному середовищі.

Підтримка родини соціальними інституціями. Важливим фактором є взаємодія сім'ї з соціальними інституціями, такими як школи, соціальні служби та медичні заклади. Соціальні працівники можуть допомогти родинам адаптуватися до нових умов через надання консультацій, психологічної допомоги, освітніх програм для дітей.

Підтримка сімей у період збройного конфлікту є одним із важливих завдань соціальних працівників. Соціальні послуги повинні бути спрямовані не тільки на допомогу дитині, але й на підтримку всієї родини. *Методи соціальної роботи з родинами під час збройного конфлікту*: психологічна підтримка сімей, робота з батьками щодо розвитку їхніх компетенцій, залучення родини до соціальних програм та інші. Окреслимо їх характерні особливості.

Психологічна підтримка сімей. Важливою частиною соціальної роботи є психологічна допомога, яка надається як дітям, так і батькам. Фахівці з соціальної роботи можуть проводити індивідуальні та сімейні консультації, тренінги з управління стресом, групові заняття для родин.

Робота з батьками щодо розвитку їхніх компетенцій. Під час війни батькам може бути складно знайти відповідні стратегії для підтримки дітей. Соціальні працівники можуть навчати батьків ефективних способів комунікації з дітьми, методів підтримки та формування стійкості в стресових ситуаціях.

Залучення родини до соціальних програм. Для успішної адаптації дітей важливо, щоб родини брали участь у різноманітних соціальних програмах, спрямованих на реабілітацію та підтримку. Це можуть бути центри для тимчасово переміщених осіб, психологічні центри, освітні програми.

Вплив сімейних відносин на розвиток адаптаційних можливостей дітей. Сімейні відносини є ключовим чинником у формуванні здатності дитини адаптуватися до нових умов. Діти, які ростуть у сприятливому емоційному середовищі, мають вищий рівень соціальних навичок і стійкості до стресу. Позитивна атмосфера в родині та наявність емоційної підтримки допомагає дитині впоратися з труднощами, швидше пристосуватися до змін, і водночас знижує рівень психоемоційного напруження.

Соціальні працівники повинні надавати допомогу сім'ям у різних формах: через консультації, психологічну допомогу, організацію груп підтримки для батьків і дітей. Важливою є також співпраця з державними установами для надання матеріальної допомоги, освітніх можливостей та доступу до медичних послуг.

Роль родини – це базова структура підтримки дітей. Родина є першим і основним соціальним середовищем, у якому формується особистість дитини, її базові навички адаптації до навколишнього світу. У період війни, коли зовнішні фактори стають нестабільними та стресовими, роль родини значно зростає. Психологічна підтримка батьків, збереження емоційної стабільності та позитивних комунікаційних патернів виявляються ключовими для зниження рівня тривожності дитини та сприяють її успішній адаптації до нових умов.

Вплив родини на соціальні зв'язки дитини визначають як неоціненний. Родина відіграє важливу роль у налагодженні нових соціальних зв'язків дитини у незнайомому середовищі. Підтримка батьків допомагає дитині легше адаптуватися до нових шкільних умов, знайти друзів, інтегруватися у громаду. Спільна участь у соціальних заходах, спілкування з іншими родинами сприяє формуванню відчуття належності до нової громади та полегшує інтеграцію.

Таким чином, сім'я відіграє вирішальну роль у розвитку адаптаційних можливостей дітей в умовах збройного конфлікту. Емоційна підтримка, стабільність і соціальне моделювання з боку батьків є основними факторами, що визначають здатність дитини успішно адаптуватися до нових умов соціального середовища. Соціальна робота з родинами військовослужбовців та переселенців повинна бути комплексною та спрямованою на підтримку як дітей, так і батьків, що дозволить зменшити негативні наслідки війни для найвразливіших категорій населення.

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ В СУСПІЛЬСТВІ: ВПЛИВ РОДИНИ

2.1 Опис проєкту Центр соціальної адаптації дітей «Безпечний простір»

Актуальність проєкту. В умовах воєнного конфлікту в Україні, велика кількість дітей опинилися в надзвичайно складних життєвих обставинах. Втрата домівок, загибель близьких, переселення та постійні психологічні травми негативно впливають на емоційний, соціальний та психологічний розвиток дітей. Такі обставини створюють значну потребу у спеціалізованій підтримці для дітей, які постраждали через війну, оскільки саме вони найбільше страждають від наслідків воєнних дій. Розроблений авторами дослідження проєкт Центру соціальної адаптації дітей «Безпечний простір» є надзвичайно актуальним, оскільки націлений на вирішення гострих проблем соціальної адаптації та соціально-психологічного відновлення дітей, які пережили кризові ситуації.

Забезпечення безпечного та сприятливого середовища для дітей під час війни є ключовим завданням для суспільства. Військові дії спричиняють значний стрес у дітей, порушуючи їхні відчуття безпеки, емоційний баланс та адаптивні можливості. Соціально-психологічна допомога та створення безпечного простору допомагатимуть дітям повернути впевненість, стабільність та віру в майбутнє. Центр соціальної адаптації «Безпечний простір» надаватиме дітям необхідні ресурси для відновлення їхнього емоційного та соціального стану, сприятиме формуванню підтримуючого середовища, де вони можуть спілкуватися, навчатися та розвиватися у гармонії.

Соціальний проєкт: Центр соціальної адаптації дітей «Безпечний простір»

1. Опис проєкту

Центр соціальної адаптації дітей «Безпечний простір» – це комплексна ініціатива, спрямована на забезпечення психологічної, емоційної та соціальної підтримки дітей, які постраждали внаслідок війни та мають труднощі в адаптації до нових життєвих умов. Центр стане місцем, де діти зможуть отримати необхідну допомогу для подолання травм війни та соціалізації у безпечному середовищі.

2. Мета проєкту

Основною метою проєкту є створення безпечного простору для дітей, які постраждали через війну, де вони зможуть проходити соціальну адаптацію, отримувати психологічну підтримку, навчатися новим навичкам та інтегруватися в нове соціальне середовище.

3. Завдання проєкту:

1. надання соціально-психологічної підтримки дітям, які пережили травматичні події,
2. соціальна адаптація дітей через інтеграційні програми та соціальні заходи,
3. забезпечення емоційного відновлення дітей через творчі, спортивні та освітні активності,
4. організація групової та індивідуальної роботи з дітьми та їхніми родинами,.
5. співпраця з освітніми та медичними установами для комплексної підтримки.

4. Цільова аудиторія Центру соціальної адаптації «Безпечний простір»:

- діти віком від 6 до 16 років, які пережили травми внаслідок війни, переселення чи інших важких життєвих обставин,

- родини дітей, які також потребують соціально-психологічної підтримки.

5. Основні напрями діяльності Центру

- 1. Соціально-психологічна підтримка та реабілітація:** індивідуальні та групові сесії з психологами, арт-терапія, музикотерапія, казкотерапія для вираження емоцій, соціально-психологічні тренінги з управління стресом, подоланням тривоги та страхів.
- 2. Соціальна адаптація та розвиток дітей:** навчальні програми для розвитку комунікативних навичок та інтеграції до нового соціального середовища, інтерактивні заняття з розвитку соціальної взаємодії, лідерства та комунікації, проведення культурних та спортивних заходів для формування соціальних зв'язків.
- 3. Підтримка та просвітницька діяльність для батьків:** тренінги для батьків щодо підтримки дітей у складних життєвих обставинах, консультації з питань соціальної адаптації дітей у нових умовах, соціально-психологічна підтримка батьків у подоланні стресових ситуацій.
- 4. Освітня підтримка дітей:** допомога у відновленні навчального процесу для дітей, які пропустили шкільне навчання через війну, освітні майстер-класи та креативні гуртки для розвитку творчих здібностей.

6. Очікувані результати від впровадження та роботи Центру соціальної адаптації дітей «Безпечний простір»

- підвищення рівня соціальної адаптації дітей та полегшення їхнього інтегрування до громади;
- зниження рівня тривожності та психологічної напруги серед дітей, які постраждали внаслідок війни;

- покращення емоційного стану дітей та підвищення їхніх адаптаційних можливостей;
- зміцнення родинних зв'язків через спільну участь у програмах підтримки.

7. Етапи реалізації соціального проєкту Центр соціальної адаптації дітей «Безпечний простір»

1. Підготовчий етап:

- Аналіз потреб громади та дітей, які потребують підтримки.
- Створення команди психологів, соціальних працівників, педагогів та волонтерів.
- Обладнання приміщення Центру для забезпечення безпечного і комфортного перебування дітей.

Аналіз потреб громади та дітей, які потребують підтримки є фундаментальним у процесі реалізації проєкту Центру соціальної адаптації дітей. Цей етап полягає у визначенні конкретних проблем і потреб, з якими стикаються діти та їхні родини, особливо в умовах кризи, спричиненої воєнними діями. Детальний аналіз дозволяє створити ефективну стратегію підтримки та адаптації, враховуючи специфіку кожної громади і категорії дітей. *Методи збору інформації:* анкетування та опитування дітей, їхніх батьків або опікунів, вчителів, соціальних працівників; спостереження за соціальною взаємодією дітей у громадах; соціально-психологічна діагностика для виявлення рівня стресу та травматизації; збір статистичних даних про громаду та соціальні послуги.

З метою цільової аудиторії на цьому етапі проводиться ідентифікація дітей, які найбільше потребують допомоги: діти-сироти, діти переселенців, діти, які втратили одного або обох батьків, діти, що зазнали психологічних травм. Аналіз дозволяє зібрати інформацію щодо їхнього психоемоційного стану, соціального оточення, фізичного здоров'я та освітніх потреб.

Обов'язковою є оцінка соціальних та психологічних потреб дітей, тому оцінюються психологічні та емоційні потреби дітей через проведення інтерв'ю, фокус-груп та психологічних тестувань. Важливо зрозуміти рівень травматичного впливу на дітей, щоб надалі розробити відповідні психосоціальні заходи.

Аналіз потреб громади включає вивчення ресурсів громади, таких як наявність освітніх закладів, медичних установ, центрів допомоги та інших соціальних служб. Це дає змогу виявити, які інституції можуть бути залучені до підтримки дітей, та визначити прогалини, що потребують додаткових ресурсів або заходів.

Виявлення основних бар'єрів на цьому етапі буде полягати в виявленні бар'єрів, що заважають дітям отримувати необхідну допомогу, зокрема економічні труднощі, відсутність доступу до психологічної підтримки або інтеграції в нові соціальні групи. Результати цього аналізу є основою для розробки стратегії подолання цих бар'єрів.

Після аналізу даних формуються пріоритетні напрямки роботи, такі як термінова психологічна допомога, соціальна інтеграція, освітня підтримка, забезпечення базових життєвих потреб. Це допомагає у побудові детальної програми роботи Центру та формуванні індивідуальних планів для кожної дитини або групи дітей.

Результати аналізу потреб громади та дітей створюють чітке розуміння конкретних проблем, на які необхідно звернути увагу в процесі реалізації проєкту. Це дозволяє розробити індивідуалізовану, адекватну до реальних умов програму підтримки, спрямовану на полегшення адаптації дітей до нових умов життя.

Таким чином, етап аналізу є критичним для ефективного впровадження проєкту, оскільки дозволяє виявити всі можливі проблеми та потреби на ранніх стадіях, забезпечуючи персоналізований підхід до допомоги дітям та родинам, які опинилися у складних життєвих обставинах через війну.

Важливими в межах підготовчого етапу для реалізації проєкту є створення команди психологів, соціальних працівників, педагогів та волонтерів, а також забезпечення обладнання приміщення Центру для забезпечення безпечного і комфортного перебування дітей.

2. Основний етап:

- Запуск програм психологічної реабілітації та соціальної адаптації.
- Проведення тренінгів та просвітницьких заходів для дітей та їхніх родин.
- Організація культурних та соціальних подій для дітей.

Запуск програм психологічної реабілітації та соціальної адаптації дітей є ключовим у процесі реалізації проєкту Центру соціальної адаптації дітей, оскільки саме на цьому етапі починаються безпосередні дії щодо надання допомоги дітям, які пережили стресові події, пов'язані з війною. Ці програми спрямовані на відновлення психічного здоров'я дітей та їх поступову інтеграцію в нове соціальне середовище. *Методи роботи в рамках програм:* індивідуальні та групові консультації психологів; арт-терапія, музикотерапія, ігрова терапія; психоедукаційні заняття для дітей та батьків; спільні заходи для дітей та їхніх родин, спрямовані на соціальну інтеграцію; освітня та культурна підтримка.

Основні завдання етапу «Запуск програм психологічної реабілітації та соціальної адаптації»:

Індивідуальна психологічна реабілітація. Кожній дитині надається індивідуальна психологічна допомога на основі попереднього аналізу її стану. Психологи та психотерапевти працюють з дітьми, які зазнали травмуючих подій, застосовуючи методики, адаптовані до віку та рівня психологічної травматизації. Основні напрямки роботи включають подолання посттравматичного стресового розладу, зниження тривожності, страхів та агресії, а також допомогу у відновленні емоційного балансу.

Групові терапевтичні сесії. Групова терапія є важливою складовою реабілітаційних програм. Діти, які пройшли через схожі травматичні події, об'єднуються в групи для спільного обговорення своїх переживань і відчуттів. Це допомагає їм зрозуміти, що вони не одні, а також розвиває комунікаційні навички та навички співпраці.

Соціальна адаптація. Програми соціальної адаптації допомагають дітям повернутися до нормального життя, інтегруватися в нові громади, школи та колективи. Соціальні працівники, педагоги та психологи допомагають дітям поступово знайти своє місце в суспільстві, розвивати навички спілкування та встановлювати здорові соціальні зв'язки з однолітками та дорослими.

Освітня підтримка та інтеграція. Діти, які через воєнні події втратили доступ до освіти або навчальних можливостей, отримують підтримку у вигляді індивідуальних занять, онлайн-курсів або навчання в малих групах. Важливим аспектом є створення комфортних умов для навчання, що сприяє швидкій адаптації до освітнього процесу.

Залучення батьків та опікунів до реабілітаційного процесу. Програми також передбачають залучення батьків, опікунів або інших родичів до психологічної підтримки дітей. Це допомагає формувати здорові стосунки в родині, а також підвищує ефективність реабілітаційних програм, оскільки родина є важливим джерелом підтримки для дітей.

Культурно-освітні заходи та арт-терапія. Важливою складовою цього етапу є організація культурних, творчих та спортивних заходів, які допомагають дітям розвивати творчі здібності та відновлювати почуття нормального життя. Арт-терапія, музикотерапія, танцювальні заняття, спортивні активності сприяють поліпшенню психологічного стану дітей.

Після реалізації програм психологічної реабілітації та соціальної адаптації очікується, що діти значно покращать свій психоемоційний стан, будуть готові до подальшої соціальної інтеграції та адаптації в

нових умовах. Окрім того, програми допоможуть їм розвинути життєві навички та побудувати нові соціальні зв'язки, що є важливим для подолання стресових наслідків війни.

Етап «Запуск програм психологічної реабілітації та соціальної адаптації» є вирішальним для досягнення основної мети проєкту – забезпечення комплексної допомоги дітям, що дозволить їм не лише подолати наслідки травматичних подій, але й успішно інтегруватися в нові соціальні умови. Безпосередня реалізація психологічної реабілітації та адаптаційних заходів є важливою частиною загальної стратегії відновлення психічного та соціального благополуччя дітей.

Метою реалізації в межах проєкту етапів «Проведення тренінгів та просвітницьких заходів для дітей та їхніх родин» й «Організація культурних та соціальних подій для дітей» є підвищення обізнаності дітей та їхніх родин про стратегії подолання стресу, соціально-психологічна підтримка дітей, розвиток соціальних навичок для успішної адаптації до нових умов та створення сприятливого середовища для соціалізації дітей через культурні та розважальні заходи, спрямовані на їх психологічну реабілітацію та інтеграцію в соціум.

Авторами пропонується примірний план заходів протягом десяти тижнів на етапах етапів «Проведення тренінгів та просвітницьких заходів для дітей та їхніх родин» й «Організація культурних та соціальних подій для дітей».

Важливість заходів. Ці заходи допоможуть дітям та їхнім родинам розвивати навички комунікації, долати емоційні труднощі та сприяти соціальній адаптації через інтерактивні, культурні та спортивні активності. Регулярне проведення таких подій зміцнить соціальні зв'язки в громаді, допоможе дітям почуватися більш впевнено та безпечно.

Таблиця 1

Примірний план заходів у процесі реалізації проєкту Центру соціальної адаптації дітей «Безпечний простір»

<i>Дата</i>	<i>Форма проведення</i>	<i>Назва заходу</i>	<i>Тривалість</i>	<i>Мета</i>	<i>Методи роботи</i>
Перший тиждень	Тренінг для дітей та їхніх батьків	«Як долати стрес»	3 години	навчити учасників технік управління стресом і подолання емоційних труднощів	практичні вправи, медитація, дихальні техніки, рольові ігри
Другий тиждень	Тренінг для дітей та їхніх батьків	«Ефективна комунікація в родині»	3 години	покращення навичок спілкування між дітьми та батьками, вирішення конфліктів	робота в парах, симуляційні вправи, групові обговорення
Третій тиждень	Семінар для дітей	«Саморегуляція емоцій та агресії»	2 години	навчити дітей управляти емоціями та уникати агресивних реакцій	арт-терапія, вправи з емоційної саморегуляції, релаксаційні техніки
Четвертий тиждень	Лекція для батьків	«Як підтримати дитину під час кризи»	2 години	надати батькам інструменти для підтримки дітей у важких життєвих ситуаціях	лекція з елементами дискусії, розбір реальних прикладів
П'ятий тиждень	Групова консультація для дітей та батьків	«Побудова довіри в родині»	3 години	зміцнити довіру між членами родини через взаєморозуміння	групова робота, практичні вправи, рольові ігри

Шостий тиждень	Творчий майстер-клас (арт-терапія)	«Малювання мрій»	2 години	допомогти дітям виразити свої почуття та емоції через малювання	малювання, індивідуальні та групові роботи
Сьомий тиждень	Культурний захід (концерт для дітей)	«Свято талантів»	3 години	дати можливість дітям продемонструвати свої таланти та навички	Формат: виступи дітей (співи, танці, акторська гра), створення позитивної атмосфери
Восьмий тиждень	Екскурсія до музею або на природу (культурно-освітній захід)	«Цей дивовижний світ»	4 години	розширення культурного та освітнього кругозору дітей, соціальна інтеграція	інтерактивні лекції, ігри на природі, групові активності
Дев'ятий тиждень	Спортивний захід	«Дружні змагання»	4 години	заохочення до активного способу життя та командної роботи	Формат: спортивні ігри, естафети, командні змагання.
Десятий тиждень	Кінопоказ та обговорення анімаційного фільму	«Як подолати страхи»	2 години	через кіномистецтво допомогти дітям подолати страхи і тривоги	Формат: спільний перегляд фільму, обговорення, інтерактивне обговорення проблем, піднятих у фільмі

3. Оцінка ефективності:

- Регулярний моніторинг прогресу дітей та оцінка результатів соціальних та психологічних програм.
- Збір зворотного зв'язку від дітей та батьків для вдосконалення програми.

Етап «Оцінка ефективності» є ключовим у процесі реалізації будь-якого соціального проєкту, оскільки дозволяє визначити досягнення поставлених цілей та результатів, а також виявити недоліки та можливості для покращення. В межах Центру соціальної адаптації дітей «Безпечний простір», оцінка ефективності спрямована на аналіз результативності програм адаптації та психологічної реабілітації дітей, які постраждали від наслідків війни.

Мета етапу: визначити, наскільки програми Центру сприяють поліпшенню емоційного стану дітей, їх адаптації до нових соціальних умов, а також підвищенню рівня соціальної інтеграції в громаді.

Основні завдання: оцінка досягнення індивідуальних цілей: аналіз змін у психологічному та емоційному стані дітей після участі в програмах; оцінка результативності тренінгів та програм реабілітації: визначення, наскільки тренінги та інші заходи допомогли дітям та їхнім родинам здолати кризові ситуації; аналіз відгуків учасників: отримання зворотного зв'язку від дітей, батьків, соціальних працівників, педагогів та психологів; аналіз соціальної адаптації: перевірка, наскільки діти адаптувалися до нового соціального середовища після участі в програмах Центру; виявлення потенційних проблем: визначення проблем, що виникли під час реалізації програми, для їх подальшого вирішення та вдосконалення програм.

Методи оцінки ефективності:

1. *Анкетування та опитування учасників:* після завершення кожного етапу або програми діти та їхні родини заповнюють анкети, у

яких оцінюють якість отриманих послуг, результати своєї участі та надають пропозиції щодо покращення роботи Центру.

2. *Індивідуальні інтерв'ю з учасниками*: глибше вивчення думок та переживань дітей та батьків через інтерв'ю з психологами та соціальними працівниками.

3. *Спостереження та моніторинг*: постійне спостереження за дітьми під час участі в програмах для відстеження змін у їх поведінці, емоційному стані та соціальних навичках.

4. *Аналіз динаміки*: порівняння результатів до і після участі в програмах для виявлення змін у розвитку дитини.

5. *Збір та аналіз кількісних даних*: оцінка кількості дітей, які успішно пройшли програми адаптації, кількість проведених заходів, а також аналіз статистичних показників (зменшення проявів стресу, агресії тощо).

Показники ефективності етап «Оцінка ефективності»:

- зниження рівня тривожності у дітей;
- підвищення рівня соціальної взаємодії та комунікації з однолітками та дорослими;
- збільшення кількості дітей, що успішно адаптувалися до нового середовища;
- позитивні відгуки від батьків про поведінкові та емоційні зміни у дітей після участі у програмах Центру;
- підвищення мотивації дітей до навчання та творчості після відвідування заходів Центру.

Постреалізаційний етап оцінки ефективності буде полягати у відстеженні довгострокових результатів через 3-6 місяців після завершення участі в програмах для аналізу сталих змін.

Етап «Оцінка ефективності» допомагає виявити сильні та слабкі сторони реалізованих програм, забезпечити зворотний зв'язок з

учасниками та фахівцями, а також дозволяє коригувати майбутні етапи роботи Центру для досягнення максимальних результатів у соціальній та психологічній адаптації дітей.

8. Партнери та залучені організації до реалізації соціального проєкту Центр соціальної адаптації дітей «Безпечний простір»:

- освітні заклади,
- медичні установи,
- громадські організації, що працюють у сфері дитячої реабілітації,
- місцеві органи влади та соціальні служби.

9. Фінансування проєкту

Проєкт може фінансуватися за рахунок державних та місцевих бюджетів, грантів міжнародних організацій, благодійних внесків, а також через залучення партнерів та спонсорів.

Отже, розроблений авторами дослідження та запропонований до впровадження Центр соціальної адаптації дітей «Безпечний простір» стане важливим осередком підтримки дітей, які постраждали від війни. Завдяки комплексному підходу до психологічної та соціальної адаптації, діти зможуть швидше інтегруватися у нові умови, а їхні родини отримають необхідну допомогу для подолання труднощів. Реалізація проєкту сприятиме стабільному емоційному розвитку дітей та зміцненню соціальних зв'язків у громадах.

2.2 Пропозиції щодо покращення соціальної адаптації дітей та членів родин до нових умов соціуму в період воєнного стану

В умовах воєнного стану та збройного конфлікту суспільство стикається з численними викликами, пов'язаними з руйнуванням звичного способу життя, переміщенням людей, втратами та психологічними травмами. В цих умовах соціальна адаптація дітей та

членів їх родин стає надзвичайно актуальною і важливою складовою соціальної роботи. Зважаючи на те, що діти є однією з найвразливіших категорій населення, ефективна соціальна адаптація є необхідною для забезпечення їхнього психологічного здоров'я, соціальної стабільності та майбутньої інтеграції в суспільство.

Актуальність розробки пропозицій щодо покращення соціальної адаптації полягає у плануванні роботи щодо вдосконалення наступних критеріїв: зміни умов життя, психологічні травми, переміщення та інтеграція,

Воєнні дії призводять до різких змін у звичному соціальному середовищі. Діти та родини можуть стикатися з необхідністю переміщення до нових регіонів, втрати звичного кола спілкування, доступу до освіти, медичної допомоги тощо. Це створює значну потребу в соціальній підтримці та допомозі з адаптацією до нових умов.

Психологічні наслідки війни, такі як стрес, травми та посттравматичний стресовий розлад, особливо сильно впливають на дітей. Розробка пропозицій і рекомендацій, спрямованих на підтримку психологічної адаптації, є критично важливою для їхнього психологічного відновлення.

Внутрішньо переміщені родини стикаються з проблемами інтеграції в нових громадах. Діти та батьки часто стикаються з соціальною ізоляцією, що впливає на їх здатність адаптуватися. Це вимагає створення нових соціальних ініціатив для інтеграції.

Надаючи пропозиції щодо покращення соціальної адаптації дітей та членів родин до нових умов соціуму в період воєнного стану, наголошуємо на важливості розроблення рекомендацій для соціальної адаптації з метою забезпечення соціально-психологічної підтримки, соціальної інтеграції, підтримка батьків дітей, у створенні безпечного середовища.

Ефективна соціальна адаптація передбачає впровадження програм психологічної допомоги для дітей та їх родин. Це дозволить знизити рівень стресу, покращити емоційну стабільність та сприяти розвитку психосоціальних навичок у дітей.

Рекомендації щодо соціальної інтеграції мають включати створення соціальних програм, спрямованих на розвиток соціальних навичок у дітей, побудову соціальних зв'язків у нових громадах та підтримку комунікації між родинами.

Успішна адаптація дітей багато в чому залежить від того, як адаптуються їхні батьки. Рекомендації щодо роботи з батьками мають враховувати потреби родин у психологічній допомозі та соціальній підтримці.

Одним із головних факторів успішної адаптації дітей є створення безпечного середовища для їхнього розвитку. Це передбачає не лише фізичну безпеку, але й психологічну захищеність у школах, громадах та сім'ї.

Соціальна адаптація дітей та їхніх родин в умовах війни потребує комплексного підходу, який включає психологічну, освітню, правову та соціальну підтримку. У процесі адаптації важливо враховувати індивідуальні потреби кожної дитини та її родини, створювати безпечні простори для розвитку та інтеграції.

Нижче наводимо пропозиції відповідно до окреслених напрямів роботи, що допоможуть покращити соціальну адаптацію дітей та їх батьків в умовах воєнного стану.

1. Створення спеціалізованих центрів соціальної адаптації та психологічної підтримки

- Запровадження на рівні територіальних громад Центрів соціальної адаптації, що надаватимуть комплексні послуги для дітей і їх родин.

- Забезпечення безпечного середовища для психологічної реабілітації та соціалізації, де діти зможуть займатися творчими, спортивними та освітніми програмами.
- Організація групових та індивідуальних консультацій з психологами, соціальними працівниками та педагогами.

2. Психосоціальна підтримка родин

- Створення груп психологічної підтримки для членів родин, де вони можуть ділитися своїм досвідом, отримувати психологічну підтримку та практичні поради з адаптації.
- Розробка програм підтримки для батьків, які стикаються з труднощами в адаптації своїх дітей, що можуть включати навчання щодо виховання в кризовий період.

3. Освітні ініціативи для адаптації дітей

- Організація додаткових освітніх програм, адаптованих до потреб дітей, які пропустили навчальний процес через евакуацію або інші наслідки війни.
- Впровадження дистанційних та гібридних форм навчання для забезпечення безперервного освітнього процесу.
- Створення інтерактивних навчальних програм, спрямованих на адаптацію дітей до нових соціальних умов, розвитку соціальних навичок та емоційної стабільності.

4. Розвиток навичок стресостійкості та емоційної регуляції

- Розробка та проведення тренінгів для дітей і батьків щодо управління стресом, подолання страхів та тривожності.
- Впровадження практик арт-терапії, ігротерапії, музикотерапії для розвитку емоційної стійкості у дітей.
- Навчання дітей технік медитації, релаксації та дихальних вправ, що сприяють зниженню рівня стресу.

5. Соціальна інтеграція та робота з громадою

- Організація інтеграційних заходів для родин та дітей, які переїхали з інших регіонів, щоб сприяти їх соціальній адаптації в новій громаді.
- Створення програм наставництва, де діти зможуть знайти підтримку та допомогу від соціальних працівників та однолітків.
- Розробка програм підтримки між поколіннями, які включатимуть активності, спрямовані на згуртування дітей, батьків і літніх людей у громадах.

6. Реалізація правової підтримки

- Надавати членам родин військових юридичні консультації, зокрема щодо соціальних виплат, прав дитини в умовах воєнного стану та захисту прав під час переміщення.
- Спрощення доступу до соціальних послуг, документів, забезпечення юридичного захисту переселенців та внутрішньо переміщених осіб.

7. Інформаційна підтримка та просвітницькі кампанії

- Організація інформаційних кампаній для дітей та їхніх батьків щодо наявних можливостей соціальної адаптації, юридичних прав, психологічної допомоги.
- Створення онлайн-платформ, де діти та батьки зможуть отримати консультації з фахівцями, знайти корисну інформацію та отримати підтримку.

8. Культурні та соціальні заходи

- Проведення культурних заходів, екскурсій, спортивних турнірів, які сприяють формуванню спільноти та налагодженню соціальних зв'язків.
- Створення культурних центрів, де діти та їх родини зможуть брати участь у культурних подіях, що сприятимуть їх адаптації та інтеграції.

9. Моніторинг та оцінка потреб сімей та дітей

- Впровадження системи моніторингу для постійного аналізу змін у потребах дітей та їх родин, що дозволить своєчасно коригувати програми.
- Залучення батьків до процесу адаптації через регулярні консультації та обговорення поточних проблем і можливостей їх вирішення.

10. Міжсекторальна співпраця

- Налагодження співпраці між освітніми, медичними, психологічними та соціальними інституціями для забезпечення комплексного підходу до підтримки родин.
- Взаємодія з волонтерськими організаціями, що можуть забезпечити додаткову допомогу у процесі соціальної адаптації.

Таким чином, соціальна адаптація дітей та їх родин в умовах війни є невід'ємною складовою соціальної роботи в кризових ситуаціях. Запропоновані заходи спрямовані на створення умов для психологічного відновлення, соціальної інтеграції та забезпечення сталого розвитку як для дітей, так і для членів їх родин. Розробка та впровадження таких програм допоможе пом'якшити наслідки війни, сприятиме відновленню соціальних зв'язків та психологічної стабільності в громадах.

ВИСНОВКИ

Поставлені мета й завдання дослідження дали змогу дійти наступних висновків:

1. Соціальна адаптація дітей є важливою технологією соціальної роботи, особливо у контексті динамічних соціальних змін та кризових ситуацій. Її сутність полягає у формуванні стійкості дітей до нових умов життя, розвитку навичок взаємодії в соціумі та підвищенні їх здатності до самостійного подолання життєвих труднощів. Процес соціальної адаптації охоплює кілька важливих аспектів: психологічну допомогу, соціально-педагогічну підтримку, а також налагодження комунікацій між дитиною, її родиною та соціумом. Успішність адаптаційного процесу забезпечується комплексним підходом, який враховує індивідуальні потреби кожної дитини, її соціально-психологічні особливості та чинники оточуючого середовища. Завдяки цьому діти здобувають відчуття безпеки, упевненість та навички, необхідні для повноцінної соціалізації та розвитку. Саме тому соціальна адаптація як технологія соціальної роботи з дітьми є не лише способом подолання негативних наслідків життєвих труднощів, але й інструментом для створення сприятливого середовища, в якому діти можуть реалізувати свій потенціал і гармонійно інтегруватися в суспільство.

2. Війна створює серйозні виклики для всього населення, зокрема для дітей, які стикаються з низкою труднощів, пов'язаних зі зміною життєвих умов, переселенням, розлукою з близькими та загрозою для життя. У таких умовах адаптація дитини до нового соціального середовища є важливою складовою її емоційного, психічного та соціального благополуччя. Основну роль у цьому процесі відіграє родина, яка забезпечує дитині емоційну підтримку, стабільність та приклади для соціальної взаємодії. Родина є ключовим фактором у

розвитку адаптаційних можливостей дитини в умовах війни. Емоційна підтримка, стабільність та соціальне моделювання з боку батьків забезпечують дитині умови для ефективного пристосування до нових умов. Соціальні інституції також повинні відігравати активну роль у підтримці родин через надання психологічної допомоги, соціальних послуг та навчальних програм. Успішна адаптація дитини залежить від поєднання зусиль родини та соціальних структур, що сприяють її розвитку в нових умовах соціального середовища.

3. Без належної допомоги діти, які пережили травми війни, можуть зіткнутися з довготривалими негативними наслідками, такими як порушення психічного здоров'я, труднощі з навчанням та соціалізацією. Соціальні проекти, такі як авторський розроблений Центр соціальної адаптації дітей «Безпечний простір», створюють необхідні умови для профілактики цих проблем через надання професійної допомоги та підтримки. Важливо забезпечити безперервний доступ до програм адаптації та реабілітації для дітей, які особливо вразливі під час військових дій. Центр стане платформою для співпраці психологів, соціальних працівників, педагогів та інших спеціалістів, що дозволить комплексно вирішувати проблеми дітей та їхніх родин. Тому розробка та впровадження соціального проекту Центр соціальної адаптації дітей «Безпечний простір» є критично необхідною для забезпечення психосоціальної підтримки дітей, постраждалих внаслідок війни. Цей проект не тільки відповідає нагальним потребам суспільства, але й сприятиме соціальній стабільності, допомагаючи дітям адаптуватися до нових життєвих умов, зберігаючи їхнє психологічне здоров'я та соціальну інтеграцію.

4. Авторами дослідження здійснено спробу розроблення рекомендацій щодо покращення соціальної адаптації дітей та їх батьків до умов нового соціального середовища у зв'язку з переселенням через військовий конфлікт. Наголошуємо на необхідності удосконалення такої

роботи, враховуючи комплексний підхід, підготовку відповідних фахівців, систематизації існуючих практик тощо. Війна впливає на всі аспекти життя дитини та її родини, тому соціальні служби повинні забезпечити всебічну підтримку. Розробка рекомендацій дозволить визначити найбільш ефективні моделі надання соціальної допомоги та підтримки, що враховують індивідуальні потреби. Соціальна адаптація дітей та їх родин вимагає залучення кваліфікованих спеціалістів – психологів, соціальних працівників, педагогів. Розробка рекомендацій допоможе покращити підготовку кадрів та їх здатність реагувати на виклики. Потреба в адаптації виникає в різних регіонах країни, тому важливо систематизувати кращі практики та розробити єдині стандарти соціальної адаптації для різних категорій дітей та їх родин. Актуальність та важливість розробки пропозицій та рекомендацій для покращення соціальної адаптації дітей та членів родин в умовах воєнного стану полягає у необхідності швидкого реагування на нові соціальні виклики, пов'язані з воєнними діями. Така робота сприятиме створенню умов для збереження психологічного здоров'я дітей, їх інтеграції в нові соціальні середовища, а також розвитку стійкості родин до нових умов життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агарков О. А. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / О. А. Агарков [та ін.]. Запоріжжя, : Мотор Січ, 2015. 486 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна робота як вид суспільної діяльності та навчальна дисципліна : Навчальний посібник / О. В. Безпалько. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
3. Бойко, О. (2021). Основні трактування поняття технології соціальної адаптації та їх аналіз у контексті проблеми інвалідності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, (3), 22–29. URL : <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/241559>
4. Все про соціальну роботу : навч. енциклопед. словник-довідник / за наук. ред. 44 В. М. Пічі ; уклад. : Гайдук Н. М., Клос Л. Є., Бік О. Я. [та ін.]. Львів : Новий Світ– 2000, 2012. 616 с.
5. Головатий М. Соціальна політика і соціальна робота : термінол.-понятійн. словник / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. – К. : МАУП, 2005. – 560 с.
6. Державний стандарт соціальної адаптації: Наказ Міністерства соціальної політики України № 514 від 18.05.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text> (дата звернення 20.09.2024 р.)
7. Зверєва І. Д., Безпалько О. В., Харченко С. Я. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / Ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2003. 117 с.
8. Зінченко О. С. Теоретичні засади дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. №4. С.48-49.

9. Івашенко К. В., Коцур І. В. Технології соціальної роботи за місцем проживання: навч. посібник. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2015. 101 с. URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/4895>
10. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод, комплекс / Ред. І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко. Київ : Фенікс, 2007. 528 с.
11. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект : Навч. посіб. / А. Й. Капська. Київ. : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
12. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 232с.
13. Капська А. Соціальна робота : навчальний посібник / А. Капська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
14. Коляда Н., Левченко Н. Технології соціальної роботи : Навчальний посібник. Умань : «ВІЗАВІ», 2018. 337 с. URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/13235>
15. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посібник / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. – К.: МАУП, 2003. – 168 с. URL: <https://buklib.net/books/21983/>
16. Лукашевич М., Семигіна Т. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. К. : Каравела, 2009. – 368 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/426237.pdf
17. Мигович І. Соціальна робота (вступ до спеціальності) / І. Мигович. – Ужгород : Патент, 1997. – 190 с.
18. Організація соціальної роботи з різними групами клієнтів [Текст] : метод. посіб. / МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, ННІ пед. освіти, соц. роботи і мистецтва. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім.Б.Хмельницького, 2013. 346с.
19. Основи соціальної роботи / Н. Б. Бондаренко [та ін.]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 178 с.

20. Педагогіка сімейного виховання. Функції сучасної сім'ї. URL : http://pidruchniki.com/81718/pedagogika/materialno-ekonomichna_funktsiya
21. Понятійно-термінологічний словник соціальної роботи / укл. І. В. Козубовська та ін. Ужгород : УжНУ, Видавництво «Мистецька лінія», 2001. 152 с.
22. Семигіна Т. В. Теорії і методи соціальної роботи : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т. В. Семигіна, І. І. Мигович. – К. : Академвидав, 2005. – 328 с.
23. Сільвестрова О.Ю. Технології соціальної допомоги [текст]: навчальний посібник / . Луцьк: ЛНТУ, 2023. 104 с. URL : <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2023-11/%D0%A2%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D1%81%D0%BE%D1%86.%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8.%20%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
24. Слюсаревський М. М. Психологія міграції: навч. посібник; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. 244 с.
25. Соціальна адаптація як механізм соціалізації особистості. URL : <https://studfiles.net/preview/5081779/>
26. Соціальна робота в Україні : перші кроки / Ш. Рамон. [та ін.]. – К. : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. – 236 с.
27. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 352 с.

28. Соціальна робота: від теорії до практики: колективна монографія. Частина 1. / авт. кол.: І. В. Албул, О. Д. Балдинюк, Н. М. Коляда та ін. – Умань : ФОП Жовтий, 2017. – 204 с. URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/12877>
29. Соціальна робота: технологічний аспект / за ред. проф. А. Й. Капської. Київ : ДЦССМ, 2004. 364 с.
30. Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах: Методичний посібник / І. Д. Зверева та ін. Київ : Держсоцслужба, 2006. 104 с.
31. Сьомкіна І. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями вимушених переселенців: стан та перспективи. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2015. №11. С.102- 105.
32. Теорії і методи соціальної роботи : підручник для студентів вищих навчальних закладів / І. М. Грига [та ін.]. – К. : Академвидав, 2005. – 328 с.
33. Теорії та методи соціальної роботи / А. М. Бойко [та ін.]. – К. : Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2004. – 224 с.
34. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. О. Полянничко, А. В. Кирилюк. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с. URL : <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bbcd1b45-6839-4f5c-8e15-285c7fb88914/content>
35. Технології соціальної роботи: Навч. посібник з грифом МОН України. / О. А. Агарков, Д. Ю. Арабаджієв, Т. В. Єрохіна, В. В. Кузьмін, І. В. Мещан, В. М. Попович. Запоріжжя : вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.
36. Технології соціальної роботи: ТЕКСТИ (конспект лекцій) для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» усіх форм

- навчання. Частина 1 - модуль 1. Соціальні технології / Укл. : В.В. Кузьмін, М.О. Кузьміна. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. 70 с. URL : <https://eir.zp.edu.ua/bitstreams/cf874727-3bf1-47cb-bee5-11169873e194/download>
37. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навч.-метод. посібник / А. И. Капська, І. В. Пеша, О. Ю. Міхеєва, М. Г. Соляник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 328 с.
38. Трубавіна І. М. Консультування сім'ї: науково-методичні матеріали. Ч. І. Київ : ДЦССМ, 2003. 88 с.
39. Трубавіна І. М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї. Науково-методичні матеріали. Київ : ДЦССМ, 2003. 86 с.
40. Тюптя Л. Т. Соціальна робота : теорія і практика : навч. посібник / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К. : Знання, 2008. – 574 с.
41. Холостова О. І. Технологія соціальної адаптації // Технології соціальної роботи. URL : https://stud.com.ua/76790/sotsiologiya/tehnologiya_sotsialnoyi_adaptatsiyi
42. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.